

УДК 377.8

Сооронбаева Каухар Акылбековна

окутуучу,

Ош мамлекеттик университети, Кыргыз Республикасы

Сооронбаева Каухар Акылбековна

преподаватель,

Ошский государственный университет, Кыргызская Республика

Sooronbaeva Kaukhar Akylbekovna

teacher,

Osh State University, Kyrgyz Republic

Турабекова Канталат Жумаевна, магистрант,

Ош мамлекеттик университети, Кыргыз Республикасы

Турабекова Канталат Жумаевна, магистрант,

Ошский государственный университет, Кыргызская Республика

Turabekova Kantalat Zhumaevna

master's student,

Osh State University, Kyrgyz Republic

ОРТО КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ БОЛОЧОК БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН МУГАЛИМДЕРИН ОКУТУУДА ТУРУКТУУ ӨНҮГҮҮ МАКСАТТАРЫН ИШКЕ АШЫРУУ

Аннотация. Кесиптик билим берүүдө туруктуу өнүгүү максаттарын ишке ашыруу үчүн туруктуу өнүгүү идеяларын окуу пландарына жана программаларына интеграциялоо максатка ылайык. Изилдөө орто кесиптик билим берүүдө болочок башталгыч класстын мугалимдерине туруктуу өнүгүү көндүмдөрүн математикалык багыттагы дисциплиналарды окутууда калыптандыруунун мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо максатында жүргүзүлдү. Орто кесиптик билим берүүдө болочок башталгыч класстын мугалимдерин даярдоо практикасына туруктуу өнүгүү идеяларын интеграциялоонун, туруктуу өнүгүү компетенцияларын калыптандыруунун жолдору аныкталып, конкреттүү мисалдар менен тастыкталды. Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар башталгыч класстын мугалимдеринде туруктуу өнүгүү компетенцияларын калыптандыруу үчүн туруктуу өнүгүү идеяларын окуу процессине, тактап айтканда негизги кесиптик билим берүү программаларына, жумушчу программаларга, сабактардын иштелмелерине, баалоо каражаттарына интеграциялоого өбөлгө түзөт.

Негизги сөздөр: туруктуу өнүгүү, интеграция, туруктуу өнүгүү максаттары, болочок мугалимдер, башталгыч класстын мугалимдери, баалоо каражаттары.

РЕАЛИЗАЦИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В профессиональном образовании целесообразно интегрировать идеи устойчивого развития в учебные планы и программы для достижения Целей устойчивого развития. Исследование проводилось с целью выявления возможностей

формирования у будущих учителей начальных классов навыков устойчивого развития в среднем профессиональном образовании при обучении математическим дисциплинам. Определены и конкретизированы на примерах пути интеграции идей устойчивого развития, формирования компетенций устойчивого развития в практику подготовки будущих учителей начальных классов среднего профессионального образования. Результаты исследования способствуют интеграции идей устойчивого развития в учебный процесс, а именно в основные профессиональные образовательные программы, рабочие программы, разработки уроков, средства оценки для формирования компетенций устойчивого развития у учителей начальных классов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, интеграция, цели устойчивого развития, будущие учителя, учитель начальных классов, оценочные средства.

IMPLEMENTATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS OF SECONDARY VOCATIONAL EDUCATION

Abstract. In vocational education, it is advisable to integrate the ideas of sustainable development into curricula and programs to achieve Sustainable Development Goals. The study was conducted in order to identify opportunities for future primary school teachers to develop sustainable development skills in secondary vocational education when teaching mathematical disciplines. The ways of integrating the ideas of sustainable development, the formation of sustainable development competencies into the practice of training future primary school teachers of secondary vocational education are identified and specified by examples. The results of the study contribute to the integration of the ideas of sustainable development into the educational process, namely into the main professional educational programs, work programs, lesson development, assessment tools for the formation of sustainable development competencies in primary school teachers.

Keywords: sustainable development, integration, sustainable development goals, future teachers, primary school teacher, evaluation tools.

Киришүү. Биз күнүмдүк жашообузда терроризм, миграция, чыр-чатактар, жакырчылык, биотүрдүүлүктүн жоголушу, кыртыштын бузулушу жана климаттын өзгөрүшү ж.б. ушул сыяктуу глобалдык экологиялык көйгөйлөрдү жаратуучу антропогендик иш-аракеттердин кесепеттерине күбө болуп жатабыз. XXI кылымда глобалдык көйгөйлөрдүн өз ара байлынышы улам барган сайын татаалдашууда. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн Бириккен Улуттар Уюму (БУУ) тарабынан көптөгөн механизмдер иштелип чыкты, тактап айтканда, жаратылышты коргоо боюнча көп тараптуу келишимдер, глобалдык конвенциялар жана милдеттенмелер

кабыл алынды, конференциялар, кампаниялар өткөрүлүүдө, Бириккен улуттар уюмунун Айлана-чөйрөнү коргоо программасы (ЮНЕП), Бириккен улуттар уюмунун Өнүктүрүү программасы (ПРООН) түзүлдү, Бириккен улуттар уюмунун күндөрү жана максаттары, Миң жылдыктын өнүгүү максаттары (МӨМ) жана Бириккен Улуттар Уюмунун 2030-жылга чейин туруктуу өнүгүү максаттары (ТӨМ) аныкталды [6].

ТӨМ коомдун, экономиканын иштеши жана адамдын жер планетасы менен өз ара аракеттенүүсүндө чечилиши талап кылынган татаал социалдык, экономикалык жана экологиялык проблемалардын кеңири

спектрин камтыйт. Бул проблемалардын чечилишинде билим берүү, изилдөөлөр, инновациялар жана лидерлик өтө маанилүү экендигин белгилеп коюу керек. Мектептер, окуу жайлар билимдерди жаратышат, жайылтышат, изилдөөлөрдү жүргүзүшөт, алардын натыйжаларын практикада колдонуу көндүмдөрүн калыптандырышат.

ТӨМ – бул эл аралык коомчулуктун алдында турган жакынкы 15 жылда теңсиздик менен жакырчылыкты жоюу, социалдык интеграцияга жетишүү, глобалдык климаттын өзгөрүшүн токтотуу жана коопсуз дүйнөнү куруу, биздин урпактардын татыктуу жашоосу үчүн ресурстардын жетиштүүлүгүн камсыздаган 17 максаттын жана 169 милдеттердин комплекси. Максаттар туруктуу өнүгүүнүн (ТӨ) экономикалык өсүш, социалдык интеграция жана айлана чөйрөнү сактоо сыяктуу 3 негизги аспектинен турган тең салмактуу прогрессти камсыздоого багытталган чараларды өзүнө камтыйт. Алар глобалдуу жана универсалдуу мүнөздө болушат, бирок локалдуу контекстин шарттарына жараша дифференциалдуу өзгөрүү мүмкүндүгүнө жол берет [5,6].

Ал эми 17 максаттын эч бирине билим берүүсүз жетүү мүмкүн эмес. Ошондуктан ылайыктуу учурда окуу планына ТӨМдүн максаттарын кийирүү мүмкүнчүлүгүн пайдалануу керек. Мындай мүмкүнчүлүктү билим берүүдө пайдалануу милдети Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жылдын 31-октябрындагы №221 Жарлыгы менен бекитилген “2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясында” белгиленген [1]. Анда Кыргызстан Бириккен Улуттар Уюму кабыл алган Туруктуу Өнүгүүнүн Максаттарына жетүүгө умтулат деп белгиленген жана ага жетишүүнүн реалдуу натыйжаларга алып келе турган иш чаралары белгиленген.

Учурда бардык деңгээлдеги билим берүү уюмдарында окуу процессине ТӨМдү ишке ашыруу талабы коюлуп жатат. Демек, билим берүү процессин ишке ашыруучу мугалимдерге ТӨ боюнча түшүнүктөрдү калыптандыруу, тиешелүү көндүмдөргө ээ кылуу милдети кесиптик окуу жайлардын алдына коюлууда [4]. Биздин изилдөөбүздүн максаты - орто кесиптик билим берүүдө болочок башталгыч класстын мугалимдерине ТӨ көндүмдөрүн математикалык багыттагы дисциплиналарды окутууда калыптандыруунун мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

Ал үчүн КРнын билим берүү жана илим министрлиги тарабынан 2022-жылдын 10-майдагы № 863/1 буйругу менен бекитилген 050709 «Башталгыч класстарды окутуу» адистигинин мамлекеттик билим берүү стандарты (МББС) талдоого алынды [3]. Анда бүтүрүүчү ээ боло турган 10 жалпы жана 12 кесиптик компетенциялар берилген. Берилген компетенциялардын ичинде туруктуу өнүгүү максаттарын калыптандырууну кесиптик ишмердикте ишке ашырууга карата компетенциялар белгиленген эмес. Демек, мындай мүнөздөгү компетенцияларды кошумча компетенция катары негизги кесиптик билим берүү программасына (НКББП) сунуштоого болот. Кошумча компетенцияны да бир нече предметтер биргеликте калыптандырышат. Ошол предметтердин мазмунуна, баалоо каражаттарына ТӨ идеялары интеграцияланат. Бул ТӨ көндүмдөрүн калыптандыруунун бир жолу десек болот.

Ал эми дагы бир жолу орто кесиптик билим берүүдө 050709 «Башталгыч класстарды окутуу» адистигинин студенттерине окутуп жаткан предметтер боюнча ТӨгө байланышкан көндүмдөр калыптана тургандай тапшырмаларды иштетүү аркылуу, тагыраак айтканда баалоо каражаттарын иштеп чыгууда

ТӨ идеяларын интеграциялоо менен да ишке ашырууга болот. **Математиканын башталгыч курсунун негиздери жана математиканы окутуу методикасы** предмети боюнча конкреттүү мисал келтирели.

Тема: «Мугалимдин сабакка даярдануусу. Сабакка системалык анализ берүү».

Тапшырма:

1. ТӨМ боюнча интернет булактарынан маалыматтар менен таанышкыла.

2. ТӨМ эмне үчүн иштелип чыккан?

3. Аны планетанын ар бир жашоочусуна жеткирүүнүн зарылдыгы эмнеде?

4. Башталгыч класста конкреттүү теманы окутууда ТӨМдү ишке ашырууга багытталган сабактын фрагментине иштелме даярдагыла.

Бул тапшырманы аткарууда студенттер 1-3-тапшырмаларга тиешелүү булактардан материалдарды таап жооп беришет. Ал эми 4-тапшырманы төмөнкүчө аткарышат (1-таблица):

Таблица 1. ТӨМдү ишке ашырууга багытталган сабактын фрагментинин иштелмеси

Сабактын этаптары	Максаты	Мугалимдин ишмердиги	Окуучулардын ишмердиги
Бышыктоо этабы	Окуучулардын өтүлгөн тема боюнча билимдерин бышыктоо	Сабактын бышыктоо этабы: Топтук жумуш 1-топ: 2 кг картошка өстүрүү үчүн 50 л суу керектелет. Эгерде бузулган крандан тамчылап суу акса, анда 1 айда 400 л суу жөн эле агып кетет. Ошол сууну сарамжалдуу пайдалануу аркылуу канча кг картошка өстүрсө болот? 1) $50 : 2 = 25$ (л) – 1 кг картошка 2) $400 : 25 = 16$ (кг) картошка 2-топ Бузулган крандан жок дегенде күнүнө 150 литрге чейин таза ичүүчү суу агып кетиши мүмкүн. 72 саатта эч кандай пайда алып келбестен канча суу агарын эсептеп көргүлөчү? 1) $72 : 24 = 3$ 2) $3 \times 150 = 450$ (л) Ичүүчү сууну текке кетирбөө үчүн эмне кылуу керек?	Топтордо иштешет, маселелердин чечимдерин талкуулашат.

4-класс:

Тема: Санды эки орундуу санга бөлүү

Мындай мүнөздөгү тапшырмаларды аткаруу менен башталгыч класстын окуучулары ТӨМдүн 6-максаты (Суу ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууну жана бардыгы үчүн санитарияны камсыз кылуу) боюнча билгичтик, көндүмдөргө ээ болушат.

Ал эми айлана-чөйрөгө аяр мамиле жасоо, жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууга байланышкан тапшырмаларды башталгыч класстын окуучуларына математика сабагын окутууда бышыктоо этабында жана үйгө тапшырма иретинде берүү аркылуу окуучуларда ТӨ максаттарын ишке ашырууга болот. Ошондуктан, болочок башталгыч класстын мугалимдеринде математика сабагын окутууда мындай мүнөздөгү тапшырмаларды түзүү көндүмдөрүн калыптандыруу максатка ылайык. Алардын айрымдарына мисалдар келтирели.

Кээде балдар коомдук объектилерге: мектепке, класстарга, парктарга, аянттарга кайдыгер мамиле кылышат. Анын жыйынтыгында айлана-чөйрөгө жана мамлекетке көптөгөн финансылык ж.б. зыян келтирилет.

4- класс

Тема: Аттуу сандар

1. Көп кабаттуу үйдүн кире бериш эшиги балдардын шоктугунан улам жараксыз болуп калган. Бул балдардын ата-эжелери жаңы эшик сатып алышы керек болчу, ал үчүн 8000 сом, аны орнотуу үчүн 1000 сом төлөшкөн. Ата-эжелер жалпысынан канча акча төлөшкөн? Жаңы эшикти орнотууга 9 үй-бүлө катышса, ар бир үй-бүлө канчадан акча кошкон?

Чыгарылышы:

$$1) 8000\text{сом}+1000\text{сом}= 9000\text{сом}$$

$$2) 9000\text{сом}: 9= 1000\text{сом}$$

Жообу: 1000 сом

2. Мектептин аллеясына 70 дарак отургузулган, бирок көп өтпөй 10 дарак сынган. Аллеяда канча дарак калды? Ар бир даракты сатып алуу үчүн 180 сом төлөнсө, бардык даракты сатып алууга канча каражат жумшалган? Сынган дарактар мектеп канча чыгым тартканын эсептеп көргүлө.

Чыгарылышы:

$$1) 70-10=60$$

$$2) 70*180\text{сом}= 12600\text{сом}$$

$$3) 10*180=1800\text{сом}$$

Жообу: 1800 сом

4-класс

Тема: Санды тегерек сандарга көбөйтүү

3. Мектептин имаратында жыл ичинде 10 айнек сынган. Бир айнектин баасы 700 сом. Дүкөндөн ташууга транспортко 800 сом, ал эми рамкаларды айнектөөгө 1000 сом жумшалды. Сынган терезелерди оңдоого мектеп канча акча коротту?

Чыгарылышы:

$$1) 10*700= 7000$$

$$2) 800+1000= 1800$$

$$3) 7000+1800=8800$$

Жообу: 8800 сом

Ушул сыяктуу тапшырмаларды иштеп чыгуу менен башталгыч билим берүү багытында окуган студенттерде ТӨгө багытталган көндүмдөр калыптанат, келечекте кесиптик ишмердигин да ТӨМдү ишке ашырууга ылайыктап уюштуруу тажрыйбасы пайда болот.

Ал эми окуучуларда туруктуу өнүгүүнүн 15-максаты (Кургактыктагы экосистеманы калыбына келтирүү жана сактоо жана аларды сарамжалдуу пайдаланууга көмөктөшүү, токойлорду сарамжалдуу пайдалануу, чөлгө айланып калуу менен күрөшүү, жердин деградация процессин артка кайтаруу жана биоартүрдүүлүктүн жоголуу процессин токтотуу) [6] ишке ашат.

Дагы белгилей кетчү нерсе, ТӨ маселелерин окутууда «жооптуу керектөө» түшүнүгүнө көп көңүл буруу зарыл.

Жоопкерчиликтүү керектөө – бул калыбына келбөөчү же узак мөөнөттө калыбына келүүчү жаратылыш ресурстарын (суу, токой, күйүүчү май, мунай, газ, аба ж.б.) үнөмдүү пайдаланууну талап кылган ой жүгүртүү жана жашоо мүнөзү [2,7].

КОРУТУНДУ

Орто кесиптик билим берүүдө болочок башталгыч класстын мугалимдеринин ТӨ боюнча көндүмдөрүн калыптандырууга төмөнкү багыттарда иш алып баруу аркылуу жетишүүгө болот:

1. «Башталгыч класста окутуу» адистигинин НКББПсына кошумча ТӨ идеяларын камтыган компетенцияларды киргизүү.

2. Окуу дисциплиналарынын мазмунуна, баалоо каражаттарына ТӨ идеяларын интеграциялоо.

Колдонулган адабияттар

1. 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жылдын 31-октябрындагы №221 Жарлыгы менен бекитилген), Бишкек, 2018, 150 б.

2. Жоопкерчиликтүү керектөө жана айлана-чөйрө. Мугалимдер үчүн методикалык колдонмо./ Дуйшенова Ж.К. ж.б. Бишкек, 2020, 46 б.

3. Государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования Кыргызской Республики. Специальность: 050709 «Преподавание в начальных классах», Квалификация: Учитель начальных классов, 2022, с. 18.

4. Сооронбаева К.А. Кесиптик билим берүүдө студенттерди туруктуу өнүгүү натыйжаларына жетиштирүүнүн жолдору // «IV Международное книжное издание стран Содружество Независимых Государств / «ЛУЧШИЙ ПЕДАГОГ - 2023»: IV международная книжная коллекция научно-педагогических работников – Астана, 2023, 22-26-бб.

5. «Туруктуу өнүгүү үчүн билим берүүнү илгерилетүү: аймактык перспективалар жана тажрыйба» субрегионалдык (Кыргызстан, Казакстан, Өзбекстан) конференциянын материалдары, Бишкек, 2022, 234 б.

6. Туруктуу өнүгүүнүн максаттары. 2030 Туруктуу өнүгүүнүн максаттары боюнча кыскача маалымат. Кыргыз Республикасында туруктуу өнүгүү максаттары – URL: https://www.gov.kg/ky/p/sustainable_development (дата обращения 10.10.2023).

7. Учебники в интересах устойчивого развития. Руководство по внедрению. UNESCO MGIEP, 2019, с. 204.